

Забезпечення національної безпеки в контексті недопущення порушення конституційних прав людини

Андрій Скупейко ¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.01.2026	Право	351.86:342.7

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.18904237>

Анотація. Мета нашого дослідження полягає у формуванні обґрунтованих підходів забезпечення національної безпеки за умови гарантованого недопущення порушення конституційних прав людини. Об'єктом нашого дослідження являються суспільні відносини, що виникають у процесі діяльності державних органів влади щодо нейтралізації загроз і одночасного забезпечення конституційних гарантій прав та свобод. В роботі розкрито підходи до забезпечення національної безпеки як стану захищеності суспільства, людини та конституційного ладу від негативного впливу загроз за умови недопущення порушення конституційних прав людини. Визначено, що гібридні загрози у зовнішньому та внутрішньому середовищі поєднують інформаційні впливи, кібератаки, диверсійні ризики, економічний тиск і спроби підриву довіри, тому безпекова політика має спиратися на попередження, адресність і правову визначеність. Обґрунтовано, що ключовими критеріями допустимості обмежувальних заходів являються законність, необхідність, пропорційність, індивідуалізація, недискримінація і регулярний перегляд строків дії, разом із цим пріоритетом постає незалежний судовий контроль і реальні механізми оскарження. Встановлено, що ефективність профілактики загроз зростає, коли рішення супроводжуються письмовим обґрунтуванням, прозорими правилами для населення і комунікацією щодо критеріїв завершення тимчасових обмежень. Доведено, що інституційний баланс, який включає парламентський нагляд, судову систему, органи прокуратури, уповноваженого з прав людини, внутрішній контроль у правоохоронних органах і залучення громадянського суспільства, знижує ризик підміни законності адміністративною доцільністю і водночас підвищує довіру до дій державних органів влади. Разом із цим встановлено, що відновлення порушених прав, включно з компенсацією, виправленням даних у реєстрах і публічним визнанням помилок, зменшує соціальну напруженість і підсилює готовність громадян співпрацювати у сфері безпеки. Доведено, що впровадження технологій на базі штучного інтелекту і рішень на базі застосованих цифрових технологій у безпекових процедурах надає швидкість аналізу, однак потребує мінімізації даних, аналіз доступів, незалежного аудиту і персональної відповідальності посадових осіб.

Ключові слова: національна безпека, стан захищеності, загрози, конституційні права людини, законність, пропорційність, судовий контроль

¹ ORCID ID 0009-0007-7636-9700
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права»
(м. Львів, Україна)

Ensuring national security in the context of preventing violations of constitutional human rights

Abstract. The purpose of our study is to form substantiated approaches to ensuring national security under the condition of guaranteed prevention of violations of constitutional human rights. The object of our study is social relations that arise in the process of activities of state authorities to neutralize threats and simultaneously ensure constitutional guarantees of rights and freedoms. The work reveals approaches to ensuring national security as a state of protection of society, individuals and the constitutional order from the negative impact of threats under the condition of preventing violations of constitutional human rights. It is determined that hybrid threats in the external and internal environment combine information influences, cyberattacks, sabotage risks, economic pressure and attempts to undermine trust, therefore security policy should be based on warning, targeting and legal certainty. It is substantiated that the key criteria for the admissibility of restrictive measures are legality, necessity, proportionality, individualization, non-discrimination and regular review of the terms of their validity, along with this priority, independent judicial control and real appeal mechanisms appear. It has been established that the effectiveness of threat prevention increases when decisions are accompanied by written justification, transparent rules for the population and communication regarding the criteria for ending temporary restrictions. It has been proven that the institutional balance, which includes parliamentary oversight, the judiciary, prosecutorial bodies, the human rights commissioner, internal control in law enforcement agencies and the involvement of civil society, reduces the risk of replacing legality with administrative expediency and at the same time increases trust in the actions of state authorities. At the same time, it has been established that the restoration of violated rights, including compensation, correction of data in registers and public recognition of errors, reduces social tension and increases the willingness of citizens to cooperate in the security sphere. It has been proven that the implementation of technologies based on artificial intelligence and solutions based on applied digital technologies in security procedures provides speed of analysis, but requires data minimization, access logging, independent audit and personal responsibility of officials.

Keywords: national security, state of security, threats, constitutional human rights, legality, proportionality, judicial control

Вступ

Актуальність проблеми. Забезпечення національної безпеки в контексті недопущення порушення конституційних прав людини постає як одна з найчутливіших тем сучасного державного управління, оскільки саме в кризових ситуаціях найшвидше зростає спокуса підмінити правові процедури адміністративною доцільністю. У таких умовах суспільство очікує від державних органів влади одночасно рішучості у протидії загрозам і безумовної поваги до прав та свобод, які Конституція визначає базовими гарантіями гідності, безпеки й рівності. Разом із цим на практиці виникають складні колізії між потребою швидкого реагування та вимогами законності, пропорційності, обґрунтованості й судового контролю. Актуальність теми посилюється тим, що сучасні загрози не рідко мають гібридний характер і проявляються у зовнішньому та внутрішньому середовищі, поєднуючи інформаційні впливи, диверсійні ризики, терористичні наміри, кібератаки, економічний тиск і спроби підриву довіри до держави. За таких обставин саме конституційні стандарти мають задавати напрям будь-яких обмежувальних заходів, щоб безпека не перетворилася на формальне виправдання втручання у приватність, свободу слова, свободу пересування, право на справедливий суд чи захист від дискримінації.

Мета нашого дослідження полягає у формуванні обґрунтованих підходів забезпечення національної безпеки за умови гарантованого недопущення порушення конституційних прав людини. Об'єктом нашого дослідження являються суспільні відносини, що виникають у процесі діяльності державних органів влади щодо нейтралізації загроз і одночасного забезпечення конституційних гарантій прав та свобод.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика забезпечення національної безпеки як стану захищеності від негативного впливу загроз, за умови недопущення порушення конституційних прав людини, тісно пов'язана з якістю правової культури, рівнем правової освіти, а також зі спроможністю механізму сучасної держави діяти передбачувано і підконтрольно [1-10]. У цьому контексті доречною являється позиція Н. Сушицької [1], яка розглядає правову освіту як чинник формування і розвитку правової демократичної держави. Л. Рябовол [2] аналізує систему вищої юридичної освіти в Україні, акцентуючи увагу на її структурних характеристиках і функціональному призначенні. Є. Підлісний [3] розкриває поняття правової культури суспільства, особистості та соціальної групи, і підкреслює її багаторівневий характер. У площині нашої теми правова культура являється тим соціальним механізмом, який зменшує толерантність до зловживань і водночас підвищує готовність громадян діяти правомірно навіть у періоди підвищених загроз. В. Сімутін [4] зазначає, що інститути держави виступають складовими елементами механізму сучасної держави, і така позиція дозволяє перейти від загальних принципів до аналізу функціональної архітектури влади.

Результати

Національна безпека як стан захищеності суспільства, людини та конституційного ладу від негативного впливу загроз постає не лише як сфера силових рішень, а як система правових і управлінських дій, у яких пріоритетом являється збереження гідності та свобод. У таких умовах ключовою проблемою стає баланс між потребою нейтралізувати загрози у зовнішньому та внутрішньому середовищі і обов'язком державних органів влади не виходити за межі Конституції. Разом із цим сучасні загрози не рідко мають прихований характер, діють через інформаційні впливи, економічний тиск, кібератаки, диверсійні спроби, поширення паніки або підрив довіри до публічних рішень. Через таку багатовекторність безпека набуває сенсу як попередження негативного впливу, а не як реакція постфактум. Водночас саме в ситуаціях підвищеної небезпеки ризик порушення конституційних прав людини зростає, бо заходи контролю, обмеження доступу, спостереження, затримання або фільтраційні процедури можуть застосовуватися ширше, ніж це необхідно (табл.1).

Таблиця 1

Загрози в контексті забезпечення конституційних прав людини

Вектор загрози у зовнішньому та внутрішньому середовищі	Тип негативного впливу загроз	Які конституційні права опиняються під ризиком	Як має виглядати стан захищеності без порушення прав
Зовнішній вектор, інформаційні операції і дезінформація	Маніпуляція свідомістю, провокування ненависті, розхитування довіри до виборів і судів	Свобода слова і доступ до інформації, право на участь в управлінні державою, рівність	Протидія через спростування, медіаграмотність, прозорі комунікації, а не через тотальні заборони і каральні практики
Внутрішній вектор,	Ризик насильства, руйнування	Право на життя і безпеку, свобода	Точкові перевірки, адресні операції, охорона

терористичні наміри або диверсійні загрози	інфраструктури, створення паніки	пересування, недоторканність житла	критичних об'єктів із мінімальним втручанням у повсякденне життя
Зовнішній і внутрішній вектор, кібератаки	Параліч сервісів, витік персональних даних, шантаж, підміна рішень	Право на приватність, захист персональних даних, право на власність, право на звернення	Технічне укріплення систем, резервування, аудит доступів, швидке інформування постраждалих
Внутрішній вектор, зловживання владою під прикриттям безпеки	Надмірні обмеження, вибіркові переслідування, тиск на активістів	Свобода зібрань, право на справедливий суд, заборона дискримінації	Наявність нагляду, механізмів скарг, дисциплінарної і кримінальної відповідальності за перевищення повноважень

Сформовано автором

Будь-яке втручання в права людини має відповідати законності, тобто мати чітку норму, передбачувану процедуру і зрозумілі підстави для громадянина. Разом із цим ключовим являється принцип необхідності, коли обирається не найбільш жорсткий інструмент, а той, без якого неможливо нейтралізувати загрозу. Водночас принцип пропорційності вимагає, щоб шкода для прав людини не перевищувала користь для стану захищеності, а також щоб обмеження були часово обмежені і регулярно переглядалися. Не менш важливими постають індивідуалізація, коли заходи спрямовані на конкретний ризик, а не на широкі групи населення, та недискримінація, яка забороняє вибірковість за мовою, походженням, переконаннями чи соціальним статусом. У таких умовах запобіжниками стають судовий контроль, обов'язкове документування рішень, прозорість правил, доступність механізмів скарги, а також відповідальність посадових осіб за перевищення повноважень (табл.2).

Таблиця 2

Принципи застосування безпекових заходів і практичні запобіжники

Принцип	Як проявляється у рішеннях державних органів влади	Який ризик порушення прав нейтралізується
Законність	Кожен захід має норму закону, визначені підстави, строки, порядок виконання і порядок оскарження	Самовільні обмеження, довільні перевірки, непрогнозованість для громадян
Необхідність	Обираються заходи, без яких загрозу не можна зупинити, і відкидаються зайві інструменти контролю	Надмірне втручання, масове спостереження без потреби, покарання замість профілактики
Пропорційність	Інтенсивність втручання відповідає рівню загрози, а тривалість обмеження мінімальна	Колективні обмеження, які зачіпають непричетних, тривале обмеження без перегляду
Судовий контроль і ефективне оскарження	Доступ до суду не блокується, а рішення, які зачіпають приватність або свободу, отримують незалежну оцінку	Безкарність, приховані практики, відсутність відновлення порушених прав
Недискримінація і індивідуалізація	Заходи спрямовані на конкретні ризики і не ґрунтуються на ознаках групової належності	Вибіркові переслідування, стигматизація, соціальна напруга

Сформовано автором

Державні органи влади, які відповідають за протидію загрозам, потребують чіткої системи стримувань і противаг, інакше оперативні інструменти починають домінувати

над правом. Разом із цим парламентський нагляд, незалежний суд, уповноважений з прав людини, органи прокуратури та внутрішні підрозділи контролю мають працювати як взаємодоповнювальні ланки, а не як формальність. Важливою постає якість процедур у внутрішньому середовищі самих органів, коли існує дисциплінарна практика, реальна перевірка скарг, захист викривачів і вимога до керівництва фіксувати рішення письмово. Водночас у зовнішньому середовищі суттєву роль відіграють громадянське суспільство, медіа та професійні асоціації, які відстежують тенденції і сигналізують про системні ризики (табл.3).

Таблиця 3

Розподіл ролей та відповідальності суб'єктів безпекової політики

Суб'єкт	Ключова функція у забезпеченні стану захищеності від негативного впливу загроз	Межі втручання у конституційні права людини
Парламент і профільні комітети	Встановлення правил, визначення повноважень, контроль звітності і бюджетів безпекового сектору	Не допускається надання необмежених повноважень без строків, критеріїв і процедур
Судова система	Незалежна оцінка обмежень, захист від довільних рішень, відновлення порушених прав	Жодне втручання у свободу та приватність не має ігнорувати право на справедливий розгляд
Правоохоронні органи і спеціальні служби	Оперативна протидія загрозам, запобігання насильству, захист критичної інфраструктури	Заборона катувань, вимога обґрунтованості, фіксація дій, повага до приватності
Уповноважений з прав людини і громадянське суспільство	Моніторинг практик, прийом скарг, публічне висвітлення системних проблем	Втручання відсутнє, функція полягає у захисті і попередженні порушень
Органи, відповідальні за кіберзахист і управління даними	Зменшення ризиків кібератак, захист реєстрів, забезпечення стійкості сервісів	Обмеження доступів, мінімізація даних, заборона неконтрольованого обміну персональними даними

Сформовано автором

Ефективна система починається з ідентифікації загроз, сценарного планування та визначення порогів реагування, щоб кожен крок мав зрозумілий сенс і межі. Водночас потрібне постійне оцінювання наслідків, коли після кожного значущого заходу проводиться аналіз, чи не виникло надмірне втручання у свободу пересування, приватність або право на справедливий суд, і чи існували м'якші альтернативи. Разом із цим важливо забезпечити навчання персоналу, стандарти комунікації з населенням, ясні правила поводження з даними, а також механізми відновлення прав, включно з вибаченням, компенсацією та виправленням записів у реєстрах, якщо порушення відбулося. Не менш суттєвою постає прозорість, коли суспільство отримує зрозумілу інформацію про причини заходів, строки та критерії їх завершення, а також про те, які запобіжники від зловживань діють.

Висновки

Національна безпека як стан захищеності від негативного впливу загроз набуває реальної стійкості лише тоді, коли кожен безпековий захід спирається на законність, необхідність і пропорційність, а також на дієвий судовий і демократичний контроль, тому недопущення порушення конституційних прав людини являється не обмеженням для безпекової політики, а її ключовим критерієм якості, легітимності та довіри з боку суспільства.

Література

1. Сухицька Н. В. Правова освіта як чинник формування і розвитку правової демократичної держави. Міжнародний науковий журнал «Грааль науки» № 26 (квітень, 2023). С. 125-127
2. Рябовол Л. Т. Система вищої юридичної освіти в Україні. Часопис Київського університету права. 2016. № 2. С. 379-383.
3. Підлісний Є.В. Правова культура суспільства, особистості та соціальної групи. Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського. Педагогічні науки. 2018. № 3(2). С. 241–246.
4. Сімутін В. В. Інститути держави як складові елементи механізму сучасної держави. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право. Випуск 27. Том 1. 2014. С. 54-57.
5. Оніщенко Н. М. Концептуальні засади забезпечення правової культури населення в Україні. Київ, 2011. 234 с
6. Поліщук Т.С. Соціально-економічні чинники становлення правової культури українського суспільства. Юридичний науковий електронний журнал. 2023. № 7. С. 581-584.
7. Непот Л. Політика Європейського союзу щодо розвитку громадянського суспільства. Наукові записки. 2014. Випуск. 2 (70). С. 240-255
8. Штангрет А., Силкін О. Безпекові аспекти управління персоналом в умовах гіпердинамічного зовнішнього середовища. № 9(37), 2024. Наукові інновації та передові технології. С. 227-237. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9\(37\)-227-237](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-9(37)-227-237)
9. Штангрет А., Силкін О., Шляхетко В. Трудова міграція як зовнішня загроза для кадрової безпеки підприємства. № 10(38), 2024. Наукові інновації та передові технології. С. 190-201. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10\(38\)-190-201](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2024-10(38)-190-201)
10. Зибарева О.В., Палагнюк С.Ю. Інтеграція цифрових трансформацій в систему управління конкурентними перевагами підприємства. Ефективна економіка. 2025. №6. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/6748>